

האסונות של גברת קוק

דפנה רופין פורסם לראשונה: 03.06.2008 00:00 עדכן ב: 04.06.2008 00:00

השיבה הביתה

אנה אנקוויסט. תירגם מהולנדית: רן הכהן. הספריה החדשה, הוצאת הקיבוץ המאוחד, ספרי סימן קריאה, 383 עמ', 89 שקלים

באירוע ההשקה של "השיבה הביתה" בתרגום העברי, סיפרה הסופרת, המשוררת והפסיכותרפיסטית אנה אנקוויסט (שהגיעה לישראל לרגל פסטיבל הסופרים במשכנות שאננים), על שלושה דברים שתמיד חלמה לכתוב עליהם: האופרה "דון ג'ובאני" של מוצרט, נגינה בפסנתר, וקפטן ג'יימס קוק. שני ספריה הקודמים, "יצירת המופת" (הספריה 1994) ו"הסוד" (1997), שראו אף הם אור בעברית בתרגומו של רן הכהן (הספריה החדשה, הוצאת הקיבוץ המאוחד, ספרי סימן קריאה) מילאו את שתי משאלותיה הראשונות. "השיבה הביתה", שראה אור בהולנדית ב-2005, עונה על השאיפה השלישית עם סטייה קלה וקריטית מהתוכנית המקורית. במקום להתמקד בדמותו של ג'יימס קוק, הימאי הבריטי בן המאה ה-18 ואחד ממגלי הארצות הגדולים בהיסטוריה, אנקוויסט בחרה לכתוב מנקודת המבט של אשתו אליזבת.

לעומת שפע המידע הקיים על ג'יימס קוק, שעליו נכתבו ביוגרפיות ומחקרים בנוסף כמובן ליומני מסעותיו הזמינים לכל, על אליזבת ידועות רק העובדות היבשות: מתי והיכן נולדה, מי היו הוריה, נישואיה לג'יימס, התאלמנותה לאחר כ-20 שנות נישואים (מתוך רק ארבע שנים במצטבר של חיים משותפים עם בעלה), לידת ששת ילדיה ומותם בנסיבות שונות, ומותה שלה בשנות ה-90 לחייה. מתוך פרטים היסטוריים אלה מתפתח תחת ידה המסורה של אנקוויסט רומן מרתק ורחב יריעה, עם מנות גדושות של פאתוס המובנות בתוך הסיפור. כפי שנכתב בגב הספר, "מחבר רומנים שהיה ממציא דמות כזאת, היה נחשד בדרמה עודפת". אנקוויסט, שאיבדה את בתה מרחיט בתאונת דרכים לפני שבע שנים, כותבת על אליזבת קוק המתמודדת עם אבל, ומתארת את סיפור חייה והישרדותה בתנאים של המתנה מתמדת לשיבה הביתה, בין אם של בעלה ובין אם של ילדיה - שמתבררת פעם אחר פעם כבלתי-אפשרית.

זהו אינו טקסט אמוציונלי סוחט דמעות. אנקוויסט מיטיבה לחסוך ברגשות ולתאר את סערות הנפש החולפות על אליזבת באיפוק ראוי להערכה, במיוחד בהתחשב בכמותן ובעוצמתן של האסונות שפקדו אותה. מעבר לעיסוק בהתמודדות היומיומית עם האבל, זהו רומן על יחסי נשים וגברים וגבולות מגדריים, על מערכת המעמדות בחברה הבריטית, על החשיבות של חשיפת האמת ועל תהליך ההזדקנות.

"השיבה הביתה" נפתח בשובו של קפטן קוק ממסעו השני, שבמהלכו מיפה בין השאר את ניו זילנד ואת חופה המזרחי של אוסטרליה. לאחר שנים רבות שבהן התרגלה לקצב חיים מסוים, "קיצים של בדידות, חורפים עם ג'יימס", שלא לדבר על היעדרויות של שלוש או ארבע שנים ברציפות, אליזבת מכינה את עצמה לשינוי שיבוא בדמות גבר שנשאר לידה בבית. אך מהר מאוד מתברר לה כי "הספינה והבית נעים כל אחד במסלולו-שלו", והמפגש בין שני המרחבים הללו רק הולך ונעשה מסובך

יותר עם הזמן.

אליזבת מנסה להתחבר לחוויות של בעלה: היא מקשיבה לסיפוריו, עוזרת לו בעריכת היומנים ומבקרת בספינתו כדי ללמוד אותה מקרוב. היא אף מוכנה לוותר על האינטימיות שבנתה עם ילדיה כדי לפנות מחדש מקום לג'יימס. הוא, מצדו, מעוניין להתעדכן במה שאירע בבית

במשך שנות היעדרו, אך מסוגל להבין את האירועים רק בהקשר של מסעותיו הימיים ולא מצליח להתנער מהרגליו המקצועיים: מיפוי, איסוף נתונים והיצמדות לעובדות. כך, בעודם שוכבים במיטה והיא מספרת לו על מות בתם, הוא מדבר על מלחמתו במחלות על הספינה. שוב ושוב היא מבינה ש"הוא עוד לא בבית. הוא עוד לא הדביק את קצב הספינה שלו, והוא ממחר להשיג אותה". הוא נמצא שם אולי פיסית, כגוף ששוכב לצדה, אך כל הווייתו עדיין בים. לכן צאתו למסע השלישי, שממנו לא ישוב, היא למעשה בלתי-נמנעת.

נוכחות פיסית נוספת בבית היא האובייקטים שהוא מביא ממסעותיו: "צבעים עזים צצו בפניות ובגומחות. מעיל נוצות ענקי נצץ כתום-אדום על קולב במסדרון, על רצפת החדר נחו מסכות צבועות וסלים קלועים" (עמ' 88). בצבעוניותם וסגנונותם הם עומדים בניגוד לכתמים הלבנים הנותרים במפות של ג'יימס קוק, שמסתפק במיפוי החוף ולא נכנס לפנים היבשת, ומרמזים על הכיבושים הקולוניאליים העומדים בפתח.

כמי שכותבת במאה ה-21, ובמיוחד כסופרת הולנדית - מדינה בעלת היסטוריה מכובדת של קולוניאליזם משל עצמה - אנקוויסט מביאה לרומן ההיסטורי הזה מודעות פוסט-קולוניאלית. סיפורו של אומאי, יליד טהיטי, ש"יובא" יחד עם שאר החפצים כאובייקט לסיפוק סקרנותם של חצר המלוכה והציבור הבריטי בכלל, כמו גם מותו המסתורי של קוק בהוואי, משמשים אותה על מנת לעורר את מודעות הקוראים לבעייתיות שבבסיס מערכות היחסים הנוצרות במפגש הזה.

ברוח הפמיניזם היא מאתגרת את תפיסתנו את דמותו של ג'יימס קוק, כשבמקום מפקד וחוקר אוקיינוסים רב עוצמה וקשוח מצטייר לנו כאדם חולני וחסר ביטחון, שאינו מוצא את מקומו בבית או בחברה הגבוהה - אלא רק בים, על הספינה. עם זאת, למרות שאליזבת היא אשה חזקה ופיקחית, היא אינה יודעת לעמוד על שלה ומוכנה לצמצם את עצמה ואת רצונותיה כמעט בכל הזדמנות. בשיחה בין אליזבת לאמה מרי, לקראת עזיבתו הקרבה של ג'יימס למסעו האחרון, האם מסבירה לבתה: "יש רק דבר אחד שאת יכולה לעשות: לוותר. את צריכה להיות כמו עשב. הם דורכים עליך במגפיים הכבדים שלהם, אז תתכופפי. יבוא יום והם יזיזו את הרגליים, ואז תזדקפי שוב. אם תישארי נוקשה וזקופה, כמו קנה-סוף, תישברי. זה עובר, אליזבת, לכל דבר יש סוף, ככה או ככה. לא להתנגד, כי אז תפסידי" (עמ' 171). אליזבת מפנימה: "כמו עשב (...). כמה יפה. העשב לאורך הנהר: מוצף מיובש, מכורסם, דרוס. תמיד הוא שב וצומח. כמו העשב אהיה. כמו העשב" (עמ' 171). ואכן, אליזבת קמה על רגליה מחדש לאחר כל אסון, אך נראה שהביטול העצמי שלה היה מחיר כבד מדי. למזלה ולשמחתנו, אנקוויסט הגיעה לחלצה ממצולות ההיסטוריה ולדמיין מחדש את הפרטים שנשכחו מאחור.

De thuiskomst / Anna Enquist

דפנה רופין עובדת במכון הבינלאומי לקידום תרבות יהודית וישראלית

אנה אנקוויסט בפסטיבל הסופרים הבינ"ל בירושלים, מאי 2008

קפטן ג'יימס קוק. נתניאל דאנס 1775, המוזיאון הימי הלאומי, גריניץ